

LBRIS

We know
books

JULES VERNE

CLAUDIUS BOMBARNAC
CARNET DE REPORTER

Ilustrații de Léon Benett

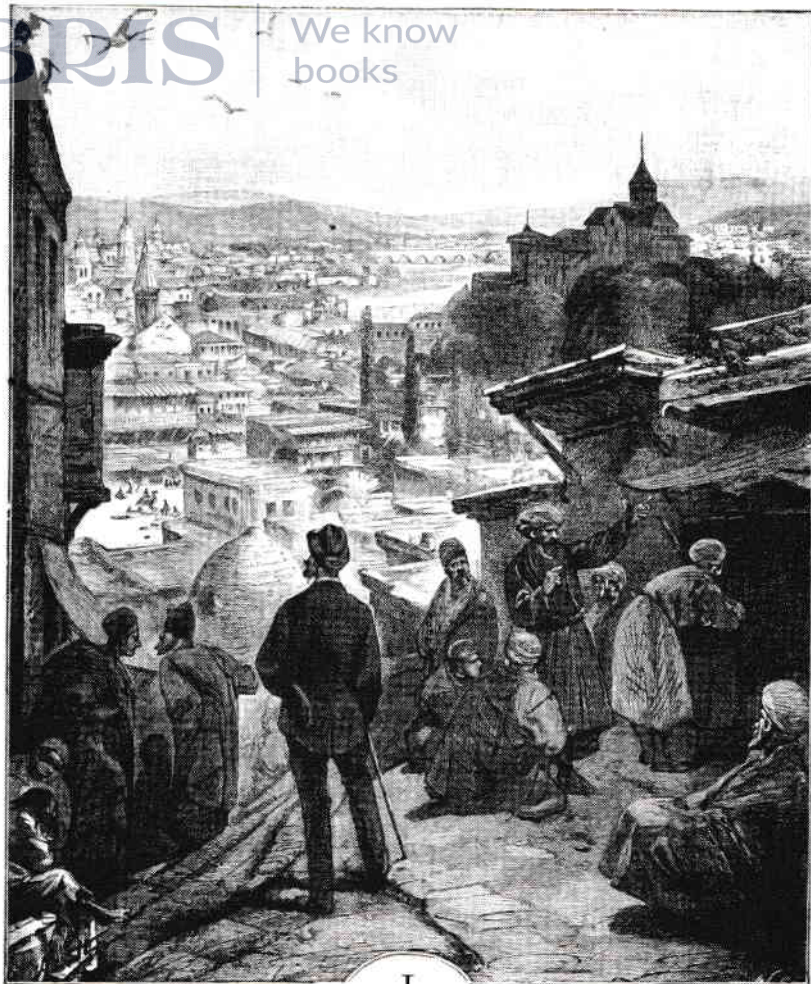
Traducere de Iulian Comănescu

LITERA
București

I.	5
II.	16
III.	24
IV.	34
V.	44
VI.	53
VII.	65
VIII.	77
IX.	86
X.	94
XI.	104
XII.	113
XIII.	122
XIV.	130
XV.	140
XVI.	149
XVII.	159

XVIII.	167
XIX.	177
XX.	185
XXI.	192
XXII.	199
XXIII.	211
XXIV.	218
XXV.	228
XXVI.	237
XXVII.	247

I

*Claudius Bombarnac reporter Secolul XX –
Tbilisi (Transcaucazia)*

Aceasta este adresa telegramei pe care am găsit-o pe 13 mai, atunci când am sosit în Tbilisi.

Iată și textul:

De încetat orice activitate în data de 15 curentă. Claudius Bombarnac va fi în portul Uzun Ada pe litoral estic Caspică. Acolo ia tren direct Marea Cale Ferată Transasiatică între graniță Europa și capitală Imperiu Celest. De transmis impresii sub forma cronici interviuri personaje marcante întâlnite pe drum

semnalate orice incidente prin scrisori sau telegrame conform necesități reportaj de calitate.

Secolul XX contează pe zel inteligență activitate adresă corespondent căruia deschide credit nelimitat.

Iar eu sosisem la Tbilisi de-abia în acea dimineață, având intenția de a petrece acolo trei săptămâni, apoi de a vizita provinciile Georgiei în beneficiul ziarului meu și, speram eu, și al cititorilor.

Iată care sunt întorsăturile, care e hazardul existenței unui reporter ambulat!

În acele vremuri, căile ferate rusești erau conectate cu linia gruzină Poti–Tbilisi–Baku. După un traseu lung și interesant prin provinciile Rusiei meridionale, trecusem Munții Caucaz și speram să mă odihnesc în capitala Transcaucaziei... Și uite că ultimativa administrație de la *Secolul XX* nu mă lăsa să răsufli nici măcar o jumătate de zi în orașul ăsta! De curând debarcat, trebuia să plec, fără a avea măcar timpul să-mi desfac valiza! Ce vreți? Trebuie să te conformezi exigențelor reportajului, cerințelor moderne ale interviului!

Totuși, îmi dădusem toată silința, eram blindat cu documente geografice și etnologice, referitoare la regiunea transcaucaziană. Bate-ți deci capul și află despre căciula de blană în formă de turban pe care o poartă muntenii și cazacii că se cheamă *papaha*, că redingota strânsă pe talie de care se agață cartușierele laterale e numită de unii *cherkeska*, și de alții *bechmet*! Trebuie să fii în măsură să susții că gruzinul și armeanul au toci în formă de con, că negustorii poartă *tuluța*, un fel de manta din piele de oaie, că persanul sau kurdul poartă încă „burka“, un veșmânt dintr-o țesătură moale, dar apretată ca să devină impermeabilă!

Cât despre podoaba de cap a frumoaselor gruzine, *tasakravi*, compusă dintr-o bandă vapoasă, un văl mătășos, o muselină, care încadrează fețe atât de drăguțe, rochiile lor cu culori sclipitoare, cu mâneci foarte largi, veșmintele de sub ele, înnodate în talie, haina de iarnă de catifea garnisită cu blană și ornamente de metal și galoane, mantila de vară de bumbac alb, un *chadru* pe care-l strâng la subraț – toate aceste porturi, în fine, pe care le-am notat cu atâta grijă în carnetul meu de reporter: ce mai pot scrie despre ele?

Sosisem la Tbilisi de-abia în acea dimineată...

Eram în măsură să vă spun deci că orchestrele locale se compun din *zurna*, flaute cu sunet ascuțit, din *salamuri*, clarinete care țipă, din mandoline cu corzi de cupru, ciupite cu pana, din *chuniri*, viori ținute vertical, din *dimplipito*, un fel de talgere care zornăie ca pietricelele atunci când se preling pe o suprafață de sticlă!

Eram în măsură să vă spun deci că *schaska* este o sabie agățată de o curea ornată cu ținte și broderii de argint, că *kindjallul* sau *kandijarul* este un pumnal împlântat la centură, că arsenalul soldaților din Caucaz e întregit de o pușcă cu țeavă lungă, de Damasc, cu ornamente de metal cizelat!

Eram în măsură să vă spun deci că tarantasul este un fel de trăsură așezată pe cinci axe de lemn elastic, cu roți depărtate și nu foarte mari, că ea e condusă de un *yemchik* cocoțat pe banca din față, care mână trei cai, iar lui i se adaugă un al doilea vizitiu, *faletru*, ori de câte ori se ia un al patrulea cal de la *smatritel*, care e șeful de poștă pe drumurile din Caucaz!

Eram în măsură să vă spun deci că o verstă e egală cu un kilometru și șaiszeci și șapte de metri, că variatele populații nomade din guberniile Transcaucaziei se deosebesc după familii: calmucii descendenți ai oiraților, o mie cinci sute; kirghizii, de origine musulmană, opt mii; tătarii din Kundrof, o mie o sută; tătarii din Sartof, o sută doisprezece; nogaii, opt mii cinci sute; turkmenii, aproape patru mii! Și acum, după ce am studiat cu atâta râvnă Georgia, uite că un ucaz mă obligă să o las baltă! Și n-o să am timp nici măcar să vizitez muntele Ararat, locul unde a ajuns, în a patruzecia zi a Potopului, Arca lui Noe, rudimentara ambarcațiune a ilustrului patriarh! Și va trebui să renunț să-mi public impresiile de călătorie din Transcaucazia, să pierd o mie de rânduri de text, cel puțin, pentru care aveam la dispoziție cele treizeci și două de mii de cuvinte ale limbii noastre, recunoscute de Academia Franceză!

E greu. Dar trebuie, n-am ce face!

Și, în primul rând, la ce oră pleacă trenul din Tbilisi către Marea Caspică?

Gara din Tbilisi e la joncțiunea a trei linii: cea din vest, care se termină la Poti, la Marea Neagră, port în care debarcă pasagerii veniți din Europa; cea din est, care se termină la Baku, de unde pleacă pasagerii care vor să traverseze Marea Caspică; și, în fine, cea pe care rușii tocmai o construiseră pe o lungime de o sută șaiszeci și patru de kilometri, între Circaucazia și Transcaucazia, de la Vladikavkaz la Tbilisi, traversând cotitura Arkhotiului, la patru mii cinci sute de picioare altitudine, și care leagă capitala gruzină de căile ferate ale Rusiei meridionale.

Pornesc în fugă către gară și mă reped în sala de așteptare.

– La ce oră e trenul de Baku? întreb.

– Mergeți la Baku? răspunde funcționarul. Și îmi aruncă de la ghișeu o privire mai mult militară decât civilă, genul care scapără întotdeauna de sub viziera căștilor rusești.

– Mergeți la Baku?

– Cred, îi spun poate un pic cam apăsător, că nu e interzis să merg la Baku...

– Nu, îmi răspunde el sec, cu condiția să aveți un pașaport în regulă.

– O să am pașaport în regulă, îi răspund ferocelui funcționar, care, precum toți cei din Sfânta Rusie, pare că ascunde în el un jandarm.

Apoi, mă mărginesc să întreb din nou care e ora de plecare a trenului de Baku.

– Ora șase seara.

– Și sosește la...?

- A doua zi, la șapte dimineața.
- La timp ca să iau vaporul către Uzun Ada?
- La timp. Și omul de la ghișeu îmi răspunde la salut cu un salut de o precizie mecanică.

Problema pașaportului nu trebuie să mă preocupe; consulul Franței o să-mi ofere cele necesare pentru administrația rusă.

Șase seara – și e deja nouă dimineața! Of! Dacă poți explora Parisul în două zile, Roma în trei și Londra în patru, ar fi culmea să nu poți vizita Tbilisi într-o jumătate de zi. Și să vezi tot, cu ochii tăi! La naiba, doar sunt reporter, sau ce?

Vă dați seama, dacă ziarul meu m-a trimis în Rusia, vorbesc rusește, engleză și germană. Doar nu poți cere de la un cronicar să știe toate cele câteva mii de limbi care ne ajută să ne exprimăm gândurile în cele cinci părți ale lumii, ar fi prea mult. De altfel, cu cele trei limbi despre care v-am spus, adăugând franceza, ajungi departe pe amândouă continentele. E adevărat, mai e și turca, din care n-am reținut decât câteva locuțiuni, și chineza, din care nu pricep o iotă. Dar nu mi-e teamă că am să casc gura fără să înțeleg nici în Turkestan, nici în Imperiul Celest. Interpreți o să găsec destui și sunt sigur că n-am să pierd niciun detaliu din parcursul meu pe Marea Cale Ferată Transasiatică. Am spirit de observație și o să-l folosesc. De ce să mint? Fac parte din specia celor pentru care tot ce se-ntâmplă pe lumea asta e subiect de cronică, care cred că pământul, luna, cerul, universul nu există decât pentru a produce articole de ziar, iar pana mea n-o să șomeze deloc pe drum.

Înainte de a vizita Tbilisi, hai să încheiem cu problema pașapoartelor. Din fericire, nu trebuie să obțin *podorojnaia*, care era indispensabilă până nu demult pentru oricine voia să călătorească în Rusia. Asta pe vremea currierilor, a cailor de poștă, când această hârtie oficială îți dădea liberă trecere peste tot, îți oferea cele mai rapide atelaje de schimb, toată bunăvoința vizitiilor, transportul cu viteza maximă, așa încât un călător dotat cu ea putea să parcurgă în opt zile și cinci ore cele două mii șapte sute de verste care despart Tbilisi de Sankt-Petersburg. Dar era foarte greu să obții acest gen de pașaport.

Astăzi e suficient un simplu permis de liberă trecere – care dovedește într-o oarecare măsură că nu ești nici ucigaș, nici condamnat politic, adică ești ceea ce se înțelege într-o țară civilizată prin „om cinstit“. Cu concursul consulului nostru din Tbilisi, o să îmi rezolv problema cu administrația rusă imediat.

E o chestiune care necesită două ore și două ruble. Așa că pot să mă consacru în întregime – ochi, urechi, picioare – explorării capitalei gruzine, dar fără să-mi iau un ghid, fiindcă am oroare de ei. Nu de alta, dar aș fi capabil să conduc orice străin prin labirinturile acestei capitale, după ce am studiat-o atât de minuțios. E un dar al meu de la natură.

Așa că iată ce recunosc, pornind la întâmplare: întâi duma, care e sediul municipalității, în care se află *golova*, primarul. Dacă mi-ați fi făcut onoarea de a mă însoți, v-aș fi condus către promenada Krasnaia Gora, pe malul stâng al râului Kura, adică echivalentul local al Champs-Élysées. E ceva între Tivoli din Copenhaga și târgul de pe bulevardul Bellevile, cu șirul de *kacheli*, balansoare încântătoare, a căror legănare sofisticată îți dă rău de mare. Și peste tot, în mijlocul tarabelor de bălci, femeile, în costum de sărbătoare, se plimbă cu fața descoperită, lucru care arată că, gruzine sau armenese, se roagă la Dumnezeu creștin.

Cât despre bărbați, sunt ca Apolo din Belvedere, dar ceva mai îmbrăcați; au cu toții un aer de prinți și mă întreb dacă nu sunt chiar prinți. Oare nu se trag toți din...? Dar mă rog, de genealogie o să ne ocupăm mai târziu. Să ne continuăm vizita, măbind pasul. Orice minut pierdut înseamnă zece rânduri de reportaj. Și zece rânduri de reportaj înseamnă... cât anume – depinde de generozitatea ziarului și de consiliul lui de administrație.

Haidem repede la caravanseraiul mare! Acolo, găsim caravanele venite din toate colțurile Asiei. Și uite una care tocmai sosește, compusă din negustori armeni. Și una care pleacă, cu comercianți din Persia și Turkestanul rusesc. Mi-ar fi plăcut să vin cu prima și să plec cu a doua. Dar nu se poate și îmi pare rău. De la apariția căii ferate transasiatice, de-abia dacă mai vezi astfel de coloane pitorești și interminabile de călăreți, de oameni care merg pe jos, pe cai, cămile, măgari și cu căruța. Dar în fine! Nu cred că voiajul meu prin Asia centrală va păcătui prin lipsa de interes. Un reporter de la *Secolul XX* va ști să-l facă atrăgător.

Deocamdată, bazarul e plin de o mie de produse din Persia, din China, din Turcia, din Siberia, din Mongolia. Grămezi de stofe de Teheran, de Shiraz, de Kandahar sau de Kabul, covoare cu țesătură și culori minunate, mătăsuri... dar mătăsurile nu sunt chiar ca acelea de Lyon.

Să-mi cumpăr?... Nici vorbă! Ar însemna să mă procopsesc cu ditamai bagajul pe tot parcursul de la Marea Caspică la Imperiul Celest. Ar fi o mare prostie. Mi-ajung valijoara și sacul atârnat de gât, în care am hainele de călătorie. Lenjerie?... O să-mi cumpăr pe drum, ca englezii.

Hai să ne oprim puțin la celebrele băi din Tbilisi, ale căror ape termale ajung și la șazeci de grade. Acolo, se practică cele mai noi și eficiente tehnici de masaj, înmuiera și irea spinării, pârâitul membrilor. Mi-amintesc de ceea ce a spus marele nostru Dumas, ale cărui peregrinări n-au fost totdeauna lipsite de incidente. Ba chiar inventa incidentele la nevoie, ca un demn precursor al reportajului pe fugă. Și totuși, n-am timp nici de masaj, nici de pârâit, nici de înmuiera.

Dar uite: Hôtel de France. Unde pe lumea asta nu există un Hôtel de France? Intru și îmi comand de mâncare – un prânz gruzin, stropit cu un vin anume de Kachelia, despre care se spune că nu te îmbată niciodată, dacă nu cumva îi tragi în piept aroma în timp ce-l bei, motiv pentru care se servește în sticle cu gâtul gros, în care nasul ajunge înaintea buzelor. Sau cel puțin așa fac localnicii, în Transcaucazia. Cât despre ruși, ei sunt în general mai reținuți, se mulțumesc cu ceaiul, dar nu fără un oarecare adaos de vodcă, coniacul lor preferat dintotdeauna. Eu, care sunt francez și chiar gascon, o să mă mulțumesc cu sticluța de Kachelia, ca și cum aș bea un Château-Lafitte în vremurile de demult, când soarele îl scotea din dealurile din Pauillac. De fapt, acest vin din Caucaz, un pic cam acru, merge foarte bine cu găina fiartă, zisă *pilau*, care îi dă o savoare specială.

Am terminat și am plătit. Hai să ne amestecăm cu cei șazeci de mii de locuitori care se află în momentul de față în capitala gruzină. Hai să ne pierdem în labirintul străzilor, în populația ei cosmopolită. Sunt o mulțime de evrei, care își închid haina cu partea dreaptă peste stânga, la fel cum scriu, spre deosebire de rasele ariene. Dar oare fiii Israelului sunt la fel de acasă în țara asta ca peste tot? Un proverb local zice că ai nevoie de șase evrei ca să înșeli un armean, iar în provinciile transcaucaziene e plin de armeni!

Am ajuns într-o piață cu nisip pe jos, unde cămilele își lungesc gâtul, îngenuncheate pe picioarele din față, cu sutele. Altădată, erau cu miile. Dar, de la crearea Marii Căi Ferate Transcaspice, care s-a produs acum câțiva ani, numărul acestor purtătoare de cocoasă s-a micșorat foarte tare. N-ai cum să faci concurență vagoanelor de bagaje sau de marfă cu niște animale care sunt, la urma urmei, niște animale!

Pe străzile în pantă, ajung pe cheiul râului Kura, a cărui albie împarte orașul în două părți inegale. Pe fiecare mal sunt ridicate case, în terase, îngrămădite una peste alta. Din ele, poți privi peste acoperișul vecinului. În vecinătatea râului, e plin de prăvălii. Aici, vânzătorii de vin fac mare agitație, cu burdufurile lor umflate ca niște baloane, la fel ca vânzătorii de apă, cu recipientele lor din piele de bivol, dotate cu furtunuri ca niște trompe de elefant.

Apoi, plec în căutare de aventuri. *Errare humanum est*, cum spun studenții din Bordeaux, atunci când pierd timpul pe cheiurile Girondei.

– Domnule, mă oprește un evreu scund, cu aer cumsecade, sunteți străin?...

– Sigur, da.

Și îmi arată o casă, care nu mi se pare cu nimic ieșită din comun.

– Atunci, opriți-vă puțin să admirați această casă...

– Dar ce e admirabil la ea?...

– Aici a locuit celebrul tenor Satar, care reușea să atingă contra fa-ul în voce de piept... lucru care l-a îmbogățit!

Îi doresc demnului patriarh să atingă un contra sol care să-l îmbogățească și mai tare și o iau înapoi spre înălțimile de pe malul drept al râului, ca să îmi fac o idee de ansamblu.

În vârful colinei, într-o piațetă în care un actor declamă cu emfază versuri de Saadi, admirabilul poet persan, mă las în voia contemplării capitalei transcaucaziene. Și îmi propun să fac aici lucrul pe care-l voi repeta și peste cincisprezece zile, la Pekin. Dar, în așteptarea pagodelor și a *yamen*-urilor Imperiului Celest, iată ce oferă Tbilisi privirii: ziduri de cetate, clopotnițe ale diferitelor lăcașuri de cult, o biserică mitropolitană cu cruce dublă, case construite după model rusesc, persan sau armenesc. Puține acoperișuri, dar multe terase. Puține fațade ornamentale, dar o mulțime de balcoane și

– Așteptați!... Așteptați!...

verande, agățate la etaj. Apoi, două zone foarte bine delimitate, cea de jos, rămasă gruzină, și cea de sus, mai modernă, traversată de un bulevard lung, tivit de copaci înalți, între care se profilează palatul prințului Bariatinski... Relieful e capricios, neprevăzut, incorect, minunat de neregulat, mărginit la orizont de rama grandioasă a munților.

În curând se face ora cinci. Nu mai am timp de fraze descriptive, oricât de rentabile sunt. Hai s-o pornim către gară!

Acolo, o afluență de lume: armeni, gruzini, locuitori din Mingrelia, tătari, kurzi, israeliți, ruși de pe malurile Mării Caspice, dintre care unii își iau bilete pe loc, ca orientalii, pentru Baku, direct, iar alții, pentru stațiile intermediare.

De data asta, sunt cu totul în regulă. Nici funcționarul cu mutră de jandarm, nici jandarmii înșiși n-au de ce să mi se pună de-a curmezișul.

Mi se dă un bilet la clasa întâi, valabil până la Baku. Cobor pe peron. Conform obiceiului, caut un compartiment confortabil, ca să mă instalez în colț. După mine urcă vreo câțiva călători, în timp ce vagoanele de clasa a doua și a treia sunt invadate de lume cosmopolită. După ce vine controlorul, ușile sunt închise. Un ultim fluierat anunță că trenul se va pune în mișcare...

Dar deodată se iscă niște strigăte. Strigăte în care furia se amestecă cu disperarea. Aud rostite în germană următoarele cuvinte:

– Așteptați!... Așteptați!...

Cobor geamul, ca să văd ce se întâmplă.

Un bărbat gras, cu valiza în mână și o șapcă pe cap, aleargă cu limba scoasă de un cot, împleticindu-se în faldurile ample ale propriei mantale. Întârziase.

Doi funcționari vor să-l oprească... dar încercați să opriți, dacă vreți, o bombă, în mijlocul traiectoriei ei. Și de astă dată, regulile trebuie să cedeze în fața forței.

Bomba teutonă descrie o curbă foarte precis calculată și vine să cadă în compartimentul vecin cu al nostru, prin ușa pe care un călător cumsecade o ținea deschisă.

Acum, trenul se cutremură, roțile locomotivei patinează pe șine, apoi viteza crește...

Am plecat.